– M.: Y`NFRA-M, 2008. – 367 s.

3. Kovalev V.V. Fy`nansovыj uchet y` analy`z: konceptual`nыe osnovы / V.V. Kovalev. – M.: Fy`nansы y` staty`sty`ka, 2004. – 720 s.

4. Kostыrko L.A. Dy`agnosty`ka potency`ala fy`nansovo-эkonomy`cheskoj ustojchy`vosty` predpry`yaty`ya: monografy`ya / L.A. Kostыrko. – Xar`kov : Faktor, 2008. – 336 s.

***Рецензент**: Діордіца С.Г. д.е.н, професор Одеського національного економічного університету.*

19.09.2014

УДК 339. 137. 2

Мостенець Олександр

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

У статті викладені теоретичні та методичні підходи до оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону. Зокрема визначено основні цілі, принципи, конкретнонаукові підходи, методи оцінки. Запропоновано авторську методику аналізу складових сукупного та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, що максимально враховує цільові орієнтири розвитку рекреаційної системи регіону в певному середовищі, дозволяє визначити групові індекси, на основі яких можна зробити висновок про конкурентні переваги, та інтегральний індекс, який відображає рівень конкурентного потенціалу об’єктів-конкурентів. Доведено, що оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є вихідною базою для прийняття управлінських рішень щодо формування, утримання, розвитку та максимізації результатів його використання. Обґрунтовано, що ефективне використання конкурентного потенціалу є запорукою досягнення високого рівня конкурентоспроможності рекреаційної системи, тому на основі існуючих напрацювань були удосконалені методичні підходи до аналізу складових сукупного та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, описана авторська методика.

Ключові слова: конкурентний потенціал, рекреаційна система

регіону, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, методика оцінки конкурентного потенціалу.

Мостенец Александр

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕКРЕАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ РЕГИОНА

В статье изложены теоретические и методические подходы к оценке конкурентного потенциала рекреационной системы региона. В частности определены основные цели, принципы, конкретно-научные подходы, методы оценки. Предложена авторская методика анализа составляющих совокупного и оценки конкурентного потенциала рекреационной системы региона, максимально учитывает целевые ориентиры развития рекреационной системы региона в определенной среде, позволяет определить групповые индексы, на основе которых можно сделать вывод о конкурентных преимуществах и интегральный индекс, который отражает уровень конкурентного потенциала объектов-конкурентов. Доказано, что оценка конкурентного потенциала рекреационной системы региона является исходной базой для принятия управленческих решений по формированию, содержания, развития и максимизации результатов его использования. Обосновано, что эффективное использование конкурентного потенциала является залогом достижения высокого уровня конкурентоспособности рекреационной системы, поэтому на основе существующих наработок были усовершенствованы методические подходы к анализу составляющих совокупного и оценки конкурентного потенциала рекреационной системы региона, описана авторская методика.

Ключевые слова: конкурентный потенциал, рекреационная система региона, конкурентоспособность, конкурентные преимущества, методика оценки конкурентного потенциала.

Mostenets Alexandr

METHODOLOGIES FOR ASSESSING THE COMPETITIVE POTENTIAL OF RECREATIONAL SYSTEM REGION

The article presents the theoretical and methodological framework for the assessment of the competitive potential of the region's recreational system: identifies the main objectives, principles, approaches, evaluation

methods. The author's method of analysis of the components of aggregate and evaluate the competitive potential of the region's recreational system, take into account the development of recreational targets of the region in a particular environment, to determine the group indices on the basis of which it is possible to draw a conclusion about the competitive advantages and the integral index, which reflects the level of competitive potential objects competitors.

Keywords: competitive potential, recreation system of the region, competitiveness, competitive advantage, competitive capacity assessment methodologv.

Постановка проблеми. Успішне функціонування рекреаційної системи регіону (РСР) вимагає перегляду підходів до управління нею і мобілізації зусиль для комплексного використання власного конкурентного потенціалу. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно володіти об’єктивною інформацією про стан і тенденції розвитку конкурентного потенціалу підприємства. Постає завдання розробки прогнозів та пошуку стратегічних можливостей для формування стійких конкурентних переваг, які дозволять виявляти та реалізовувати найбільш ефективні ресурси та можливості. Саме тому аналіз складових та оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є актуальним завданням, яке потребує вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичним підходам до оцінки й аналізу розвитку рекреаційної сфери присвячені роботи О. Бейдика, Ю. Веденіна, П. Ґудзя, М. Долішнього, В. Євдокименка, В. Кифяка, Н. Коленди, В. Кравціва, В. Преображенського, В. Руденка, Л. Черчик, О. Шаблія та інших. Ними розроблені теоретико-методичні положення формування та розвитку рекреаційного, природно-рекреаційного потенціалу, стратегічного потенціалу рекреаційної системи. Найбільше наукових праць щодо оцінки конкурентного потенціалу стосуються рівня підприємств. Зокрема, це дослідження Б. Бачевського, І. Заблодської, О. Решетняк, М. Іванової, О. Маркус, Г. Кіндрацької, М. Білик, А. Загорднього, Н. Краснокутської, Я. Саліхової, Л. Сачинської, О. Федоніна, І. Рєпіної, О. Олексюк та інших. Кожен із запропонованих цими авторами підходів досить детально відображає зміст проблеми, яка досліджується.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Проте менша увага приділялась позиціям конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг. Тому виникає необхідність у розробці методичних підходів до проведення аналізу складових сукупного потенціалу РСР та оцінки її конкурентного потенціалу. Поняття конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону відносно нове, тому розробка методичних підходів до його оцінки передбачає вивчення методів і методик оцінки конкурентного потенціалу інших об'єктів. Водночас, розроблені методики не можуть бути перенесені на такий специфічний об'єкт як рекреаційна система регіону, а передбачає критичного переосмислення, адаптації та удосконалення існуючих розробок на кожному етапі процесу оцінки конкурентного потенціалу.

Цілями статті є розробка методичних підходів до аналізу складових сукупного та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону.

Основний матеріал дослідження. Вивчення праць науковців, які досліджували проблеми формування та функціонування рекреаційних систем дозволили зробити висновок про необхідність подальших наукових пошуків з метою аналізу та оцінки стану та перспектив їх розвитку. При обґрунтуванні методичних підходів до розробки моделі аналізу та оцінки конкурентного потенціалу РСР необхідно виконати такі завдання:

1) встановлення цілей розвитку РСР;

2) визначення принципів дослідження;

3) вибір підходів до дослідження;

4) вивчення альтернативних методів аналізу та оцінки конкурентного потенціалу РСР;

5) формування авторської методики аналізу складових та оцінки конкурентного потенціалу РСР.

Як зазначалось, метою формування конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи на основі реалізації стійких конкурентних переваг.

Основними цілями можуть бути:

- розвиток рекреаційної інфраструктури;
- створення нових сегментів рекреаційного ринку;

- диверсифікація діяльності існуючих рекреаційних закладів;

- нарощування обсягів надання рекреаційних послуг та зростання рекреаційних потоків;

- створення привабливого іміджу регіону як рекреаційного тощо.

Основні принципи як керівні положення, які будуть покладені в основу дослідження, такі: розвитку, цілеспрямованості, науковості, системності, несуперечності та стохастичності. Принцип розвитку вимагає, щоб дослідження охоплювало три часові діапазони: ретроспективу, сучасний стан, перспективу, оскільки для формування конкурентних переваг необхідно знати передумови формування конкурентного потенціалу, на основі чого прогнозувати його майбутній стан. Принцип цілеспрямованості передбачає формування конкурентного потенціалу РСР відповідно до поставлених цілей розвитку рекреаційної системи регіону. Принцип науковості передбачає використання наукових методів дослідження. Принцип системності забезпечує вивчення конкурентного потенціалу РСР як відкритого утворення, сформованого з взаємопоєднаних елементів, що дозволить використати спочатку метод аналізу, а потім – синтезу. Принцип несуперечності передбачає взаємозалежність та поєднання використаних підходів, їх доповнюваність, що дозволить отримати комплексне уявлення про стан та перспективи розвитку конкурентного потенціалу РСР. Застосування принципу стохастичності дозволяє врахувати динамічність РСР, схильність до зміни стану під впливом чинників оточення [1, с. 62].

Узагальнивши існуючі напрацювання зазначимо, що оцінка конкурентного потенціалу може здійснюватися на основі таких підходів:

- ресурсного, коли конкурентний потенціал розглядається як сукупність ресурсів, що забезпечують розвиток РСР;

- результативного, при якому конкурентний потенціал визначається як здатність РСР освоювати наявні ресурси для задоволення суспільних потреб. Аналіз в даному випадку зводиться до того, що аналізується і оцінюється максимальна кількість благ, яке можна виробити й реалізувати на ринку при даній кількості та якості ресурсів;

- резервного – конкурентний потенціал розглядається з точки зору резервів поліпшення діяльності економічного суб'єкта; резерви – це невикористані можливості підвищення ефективності діяльності [2, с. 21];

- системного, що передбачає використання таких його аспектів як системно-історичний, системно-цільовий, системно-інтегративний,

системно-функціональний, системно-управлінський [1, с. 62].

На нашу думку системний підхід дозволяє поєднати всі вище названі, але має суттєву перевагу як інструмент дослідження, оскільки дозволяє: розглядати конкурентний потенціал РСР як складну цілісну систему, що складається з взаємозв'язаних підсистем, виявляти внутрішні та зовнішні зв'язки, проблеми, розвитку.

Щоб провести дослідження, необхідно вибрати вдалий інструментарій обробки даних, щоб забезпечити адекватні висновки. Для цього розглянемо існуючі методи та методики оцінки конкурентного потенціалу.

Для оцінки конкурентного потенціалу використовуються методи, які згруповані й описані в джерелі [1, с. 68-69; 3]. Взявши за основу ці напрацювання, дещо змінимо та доповнимо їх.

До групи критеріальних методів входять методи порівняння, абсолютних та відносних величин, індексний, рейтинговий. Інформаційна база аналізу формується на основі звітної або планової документації, використовуються абсолютні (натуральні, умовно-натуральні, трудові, вартісні) ті відносні показники. За належного інформаційного забезпечення ці методи є найточнішими, оскільки вихідні дані для розрахунків детерміновані. Застосування цих методів пов'язано з великим обсягом розрахунків, підготовки та обробки великих обсягів інформації. В основу розрахунку рейтингової оцінки покладається порівнювання за кожним показником з умовним еталонним або з реальним об'єктом, що має найкращі результати на ринку. Базою для рейтингової оцінки потенціалу є найвищі результати, досягнуті в реальній конкурентній боротьбі.

До експертних відносять SWOT-аналіз, метод порівнянь та рангів. Ці методи прості у використанні, не потребують збирання повної інформації про конкурентів, базуються на стохастичних даних за оцінкою експертів. Проте суб'єктивність експертів може спотворювати результати оцінки, не забезпечується висока точність аналізу. Результати оцінки забезпечують якісне відображення, носять інформативний характер.

Графічні методи і основний з них графоаналітичний забезпечують найвищий рівень сприйняття кінцевих результатів оцінки, інтерпретованих у графічних об'єктах.

Математичні метод (рангів, індексний, порівнянь) базуються на певних алгоритмах розрахунку показників, моделюванні. Обсяги аналітичної роботи та складність розрахунків залежить від кількості

факторів моделі. Перевага цієї методів у тому, що можна обрати доцільний рівень складності аналізу. Ці методи надають достатню точність розрахунків, але потребують створення керованої бази даних та дають найкращу віддачу при умові застосування обчислюваної техніки за ретельно обґрунтованим програмним забезпеченням.

Логістичні методи оцінки базуються на логічних припущеннях. Забезпечується швидкий результат без великих витрат. Застосування цих методів дають позитивні результати, коли процеси важко піддаються моделюванню, або показники не підлягають формалізації. Відображуються у вигляді певних матриць чи схем.

Стратегічні методи (SWOT-аналіз, SWOT-аналіз, SPACE-аналіз, GAP-аналіз, LOTS-аналіз, PIMS-аналіз, вивчення профілю об'єкта, GE/McKinsey, STEP-аналіз, система 111-555) базуються на створенні динамічних моделей процесів, забезпечують оцінку конкурентного потенціалу на конкретну дату та розроблення стратегічних заходів щодо нарощення конкурентного потенціалу.

Індикативні методи (рангів, індексний, групування) ґрунтуються на використанні індикаторів, за допомогою яких проводиться оцінка конкурентного потенціалу. Індикатори дають змогу у формалізованому вигляді описати стан параметрів об’єкта, і на цій підставі сформулювати рекомендації щодо підвищення результативності об’єкта. Метод рангів передбачає порівняння об'єкта оцінки з конкурентами, дозволяє визначити його місце в конкурентній боротьбі. Загальна сума рангів за всіма ключовими індикаторами дозволяє визначити лідера досліджуваної групи і аутсайдерів. Дають можливість оцінити конкурентні переваги рекреаційної системи не окремо визначеного регіону, а й регіонів-конкурентів.

Варто зауважити, що вибір методів та розробка методик визначається вибраними критеріями. Зокрема, Н. Краснокутська вважає, що оцінка конкурентного потенціалу має відображати не стільки сукупність всіх ресурсів, скільки максимально можливий результат, який може бути отриманий на основі узгодженого використання цих ресурсів [4]. Т. Косянчук вважає, що оцінку конкурентного потенціалу дає рівень конкурентоспроможності підприємства, для чого доцільно використати метод, заснований на теорії ефективної конкуренції, який дозволяє не тільки оцінити рівень конкурентного потенціалу, але і його використання. Недоліками методу є складність інформаційного забезпечення та трудомісткі розрахунки. Одним із шляхів подолання цього є

формування еталону конкурентного потенціалу з власних найкращих показників, взятих в динаміці. Тоді і використання потенціалу можна діагностувати шляхом співвідношення фактичного рівня конкурентоспроможності до створеного еталону [5].

Вважаємо, що ці підходи заслуговують на увагу і можуть бути використані для оцінки конкурентного потенціалу об'єктів мезорівня.

Схема аналізу та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону включатиме сім етапів:

1) аналіз сучасного стану використання складових сукупного потенціалу на основі функціонального, територіального та компонентного підходів;

2) формування вихідних даних для вивчення ресурсних умов забезпечення конкурентного потенціалу РСР;

3) виявлення чинників впливу на формування конкурентного потенціалу РСР;

4) оцінка конкурентного потенціалу РСР;

5) виявлення і мобілізація резервів нарощення конкурентного потенціалу;

6) постановка завдань щодо використання виявлених резервів;

7) обґрунтування управлінських рішень та планування заходів щодо утримання конкурентного потенціалу РСР.

Для дослідження сучасного стану рекреаційного потенціалу регіону доцільно використати компонентний, функціональний та територіальний підходи. Компонентний аналіз передбачає виявлення внутрішньо- та міжвидових співвідношень рекреаційних ресурсів регіону, їх склад, якісні, кількісні показники. Л. Черчик обґрунтувала доцільність використання цього підходу для оцінки перспективності розвитку рекреаційного природокористування та розробила класифікацію рекреаційних ресурсів як багаторівневу систему (компонентній структурі властива ієрархічність – кожна компонента поділяється на підкомпоненти нижчих порядків) [6, с. 40].

Функціональний аналіз забезпечує оцінку можливостей РСР щодо участі у територіальному поділі праці, що визначає господарську спеціалізацію окремих територій, їх галузеве спрямування, яке відповідає таким чотирьом основним типам: лікувальному, оздоровчому, спортивному, пізнавальному.

Територіальний підхід полягає у виділенні відповідного

набору структурних елементів та встановленні територіальних співвідношень між ними. У нашому випадку – це ідентифікація елементів конкурентного потенціалу РСР.

Компонентний аналіз сукупного потенціалу передбачає визначення груп показників, за якими він буде проводитись.

Вихідні дані, які використовуватимуться у процесі аналізу та оцінки, мають відповідати таким вимогам: релевантності, тобто відповідності визначеним цілями дослідження; достатності для ухвалення правильного рішення; комплексності щодо урахування зовнішніх та внутрішніх умов чинників формування та функціонування РСР; актуальності, тобто відповідності інформації для прийняття рішень на момент її використання; своєчасності, тобто відповідності часу, погодженого з часом вирішення поставлених завдань; точності та вірогідності як властивості інформації відображати реальні характеристики РСР.

Після аналізу компонентної, функціональної, територіальної структури сукупного потенціалу проводиться оцінка конкурентного потенціалу РСР, яка передбачає:

- обґрунтування груп показників, які будуть використані;
- наповнення груп показників;
- розрахунок якісних показників;
- стандартизацію показників;
- визначення індивідуальних індексів;
- розрахунок групових індексів;
- визначення складових конкурентного потенціалу РСР;
- розрахунок інтегрального індексу;
- оцінку конкурентного потенціалу РСР;
- групування регіонів за рівнем конкурентного потенціалу.

В основу оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону доцільно на першому етапі використати групи показників, які відображають складові ресурсного потенціалу. Зауважимо, що в дослідженні спиратимемось на дані офіційних джерел інформації, тому, в основному використовуватимо критеріальні методи оцінки, абсолютні (натуральні, умовно-натуральні, трудові, вартісні) та відносні показники.

Для забезпечення узгодженості показників, їх необхідно стандартизувати, перевести в індекси, використавши форму запису

індивідуальних індексів у вигляді суми стандартизованих за максимальним значенням ознак. Груповий індекс визначається як сума індивідуальних або підгрупових. Інтегральний показник рівня конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону визначається як сума групових індексів.

Залежно від мети оцінки конкурентного потенціалу здійснюється вибір групи об'єктів-конкурентів, відносно яких здійснюватиметься порівняльний аналіз по кожній складовій конкурентного потенціалу. При цьому доцільно використовувати комбінацію таких методів:

- порівняння, коли розраховуються (у відсотках) відхилення для кожного підприємства від середнього значення певної складової об'єктів-конкурентів;

- бальної оцінки – виставляються бали в порядку їх зростання і визначається загальний бал для конкурентного потенціалу;

- ранжування та групування об'єктів-конкурентів за рівнем конкурентного потенціалу.

Групування регіонів за рівнем конкурентного потенціалу здійснюємо, використавши кластерний аналіз.

Розрізняють чотири основні рівні конкурентного потенціалу підприємства:

- перший рівень, для якого характерна внутрішньо нейтральна організація управління, націленого на завантаження виробничих потужностей;

- другий рівень, коли виробничі системи зовнішньо нейтральні, тобто використання наявного потенціалу забезпечує випуск продукції, яка повністю відповідає стандартам, що встановлені основними конкурентами;

- третій рівень відповідає такій системі управління, яка починає активно впливати на виробничі системи, сприяє їх розвитку та вдосконаленню забезпечує порівняльні переваги щодо конкурентів;

- четвертий рівень потенціалу істотно випереджає потенціал конкурентів, успіх у конкурентній боротьбі стає не стільки функцією виробництва, скільки функцією управління [7].

Зазначене підтверджує позиції науковців, які схиляються до думки, що рівень розвитку певних об'єктів відображає результативність системи управління цими об'єктами та їх здатність використовувати внутрішню та

зовнішню складову ринкового потенціалу. Тому запропонована методика включає, крім ресурсних складових сукупного потенціалу, результуючі показники, які, на нашу думку, відображають ефективність систем управління як рекреаційних закладів, так і регіональних органів влади щодо розвитку рекреаційної системи регіону.

На основі отриманих результатів робиться висновок про рівень конкурентного потенціалу об'єкта оцінки та розробляються заходи, спрямовані на утримання конкурентних переваг або поліпшення конкурентних позицій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оцінка конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону є вихідною базою для прийняття управлінських рішень щодо формування, утримання, розвитку та максимізації результатів його використання. Виявлення та ефективне використання конкурентного потенціалу є запорукою досягнення високого рівня конкурентоспроможності рекреаційної системи. Таким чином, на основі існуючих напрацювань були удосконалені методичні підходи до аналізу складових сукупного та оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи регіону, описана авторська методика.

Перспективою подальших досліджень є апробація розробленої методики оцінки конкурентного потенціалу рекреаційної системи та розробка заходів щодо управління ним для виявлення конкурентних переваг та забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи.

Література

1. Черчик Л.М. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка: монографія / Л.М. Черчик, Н.В. Коленда. – Луцьк : ЛНТУ, 2008. – 224 с.

2. Салихова Я.Ю. Конкурентный потенциал предприятия: сущность, структура, методика оценки : учеб. пособ. / Я.Ю. Салихова. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2011. – 52 с.

3. Іванова М.І. Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності / М.І. Іванова, О.Е. Маркус // Економічний простір. – 2011. – № 48/2. – С. 189 – 196.

4. Краснокутська Н.С. Потенціал підриємства: формування та оцінка: навч. посіб. / Н.С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної

літератури, 2005. – 352 с.

5. Косянчук Т.Ф. Діагностика конкурентного потенціалу підприємства // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 23.

6. Черчик Л.М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : монографія / Л.М. Черчик. – Луцьк: ЛДТУ, 2006. – 352 с.

7. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.

1. Cherchy`k L.M. Strategichny`j potencial rekreacijnoyi sy`stemy` regionu: teoriya, metodologiya, ocinka: monografiya / L.M. Cherchy`k, N.V. Kolenda. – Lucz`k : LNTU, 2008. – 224 s.

2. Saly`xova Ya.Yu. Konkurentnыj potency`al predpry`yaty`ya: sushhnost`, struktura, metody`ka ocenky` : ucheb. posob. / Ya.Yu. Saly`xova. – SPb. : Y`zd-vo SPbGUЭF, 2011. – 52 s.

3. Ivanova M.I. Porivnyal`na xaraktery`sty`ka metodiv ocinky` konkurentospromozhnosti / M.I. Ivanova, O.E. Markus // Ekonomichny`j prostir. – 2011. – # 48/2. – S. 189 – 196.

4. Krasnokuts`ka N.S. Potencial pidry`yemstva: formuvannya ta ocinka: navch. posib. / N.S. Krasnokuts`ka. – K.: Centr navchal`noyi literatury`, 2005. – 352 s.

5. Kosyanchuk T.F. Diagnosty`ka konkurentnogo potencialu pidpry`yemstva // Naukovi zapy`sky`. Seriya «Ekonomika». – 2013. – Vy`p. 23.

6. Cherchy`k L.M. Formuvannya ry`nkovy`x vidnosy`n u rekreacijnomu pry`rodokory`stuvanni : monografiya / L.M. Cherchy`k. – Lucz`k: LDTU, 2006. – 352 s.

7. Fedonin O.S. Potencial pidpry`yemstva: formuvannya ta ocinka : navch. posib. / O.S. Fedonin, I.M. Ryepina, O.I. Oleksyuk. – K.: KNEU, 2004. – 316 s.

Рецензент: *Черчик Л. М., д.е.н., професор, звідуюча кафедрою менеджменту Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.*

15.09.2014